

Szőnyi Etelka:

EGY KÖZÖSSÉG HAGYOMÁNYRENDSZERÉNEK

STRUKTURASZERVEZŐ FUNKCIÓJA

NÁDAS PÉTER REGÉNYÉBEN

/Egy családtörténet vége/

1972-ben Szekrényesy Julia /a riporter/ és Nádas Péter /a riportalány - író/ között a következő dialógus-részlet hangzott el:

- Ritka és meglepő vonása Nádas Péternek a Biblia iránti vonzódás ... Hogyan találkozott a Bibliával?

- Szüleim ateistának neveltek, de könyvespolcukon ott volt a Biblia is, Károli Gáspár fordításában. Titkos olvasmányommá vált, mert azt a gondolatot erősítette fel bennem, mi lesz velem, ha mégis van Isten? Minden gondolati építményt a maga törvényei szerint szemlélni, egyiknek sem primátust adni - ezt gondolom most /saját kiemelésem - SZEKRÉNYESY/.

Ezek után nem ér bennünket felkészületlenül az Egy családregegy vége című regény, amelynek keretei között békességben megfér egymással valóság és képzelet, historikum és mitosz, múlt és jelen - idealizmus és empiria.

Egy későbbi interjuban Nádas expressis verbis ki is mondja, hogy egy olyan "irodalmi dimenzió" foglalkoztatja, "amelyben a történelem és a képzelet, a mitosz, a sejtelen, az érzékiség és értelem arányos egységet alkothat ... Az ember erotikus, archaikus vagy misztikus dimenziói ... legalább olyan érdekesek, mint a historikus dimenziók, helyesebben éppen ezeknek a síkoknak az összefüggése lenne érdekes" /GÖRÖMBEI, 4/.

Dolgozatunk célja éppen a különböző dimenziók szétválasztása, a regényben feszülő összefüggések feltárása és egy újabb, elemző rendszerben való csoportosításuk.

Vizsgálódásaimhoz a kódot maga a "családragény" adta. Részint, mert ennek a mítikus-historikus-biblikus történetnek a kollektív tudatában minden fontos kérdés megtalálható, részint, mert - úgy gondolom - ez az az "univerzális kapocs", amely képes a végleteket összefogni. Átível multból a jelenbe, egybemossa a rációt a fantasztikummal, történetet a történelemmel.

A szorosán értelmezett családragény tulajdonképpen csak a hatodik fejezetben kezdődik. Jeruzsálemben vagyunk. Két Simon él a városban, egymás távoli rokonai. Az egyik Simon: Péter apostol, a Kőszikla, akire építi Jézus az egyházát: ő befogadta a jézusi világosságot; a másik Simon: a cirénei, akit Krisztus keresztjének vitelére kényszerítettek a római katonák és a nép. Ez a Simon a János evangéliumában írottak megszemélyesítője: "És a világosság a sötétségben fénylik, de a sötétség nem fogadta be azt" /JÁNOS, 1.5./. Nem ismerte fel a Megváltót a Golgotán! Végzetes bűn! Leszármazottai fognak évszázadokon és évezredekken át vezekelni érte. Alig kezdődött el a történet, máris két meghatározó "nagyapai", vagy ha úgy tetszik: nádasai motívum rejtőzik benne. Nem durván föltűnő változtatások ezek a bibliai histórián, de fontos rájuk odafigyelni, mert a későbbiekben jelentőségük lesz. 1./ Galileai Simonnak és cirénei Simonnak az

égvilágon semmi közük nem volt egymáshoz a valóságban, 2./ cirénei Simon pedig olyannyira mellékalak a Bibliában /János evangéliumából ki is marad/, hogy még tévedésből sem fűződhet a nevéhez ilyen súlyos bűn és ilyen kegyetlen büntetés. A motívum viszont nem ismeretlen, gondoljunk az örök /vagy bolygó/ zsidó mondájára. Ahasvérus nemcsak nem ismerte föl, de szidalmazta és bántalmazta az előtte elhaladó Jézust, mire az örök étellel ruházta föl a zsidóságot, hogy szenvedések és üldöztetések közepette, hontalanul bolyongják össze a Földet, az utolsó ítélet eljöveteleig keresve Krisztust.

Beteljesedett az átok. A regény hatodik és nyolcadik fejezete hivatott illusztrálni a zsidó nép két évezredes kálváriáját. A kétezer esztendőn keresztül burjánhó családfának "misztikusan értelmezett hősei vannak, hét kör, melyek 'az egymásból nyíló kapuk mögött zárt falak, s a kör nem bomlik ki sehol, hanem mindig visszatér'" /SZÖRÉNYI, 56; NÁDAS, 154/.

A hét kört reprezentáló hét alak hétféleképpen keresi az élet célját, magát a tökéletességet / = Krisztus /.

1. kör: SZÉPSÉG köre . . . . . Rufusé
2. kör: ÉRTELEM köre . . . . . Chaszdaí ibn Sapruté
3. kör: BATALOM köre . . . . . Józsefé

4. kör: SZENVEDÉS köre . . . . . Sárrikáé & Simoné
 5. kör: RAVASZSÁG & HARCÍASSÁG köre . . . . . Benjáminé & Mendel Jákobé
 6. kör: CSENDES BÉKESÉG köre . . . . . Simon Ábrahámé
 7. kör: PUSZTULÁS köre . . . . . nagypapáé

A hét kört meghatározó fogalmak között nem szerepel sem a hit, sem a remény, sem a szereetet! A Jézushoz vezető három alapvető magatartás-típus. Már ez a hiány is arra enged következtetni, hogy a választott utak /a körök/ tévesek. Gondoljunk csak azonban a regény ötödik fejezetére, amelyben a nagypapa a hét főbűnt mondja - felemelt ujjal. /Az ujj felemelése a mondandó rendkívüli fontosságát jelképezte./ A hét főbűn a következő:

1. bűn: ÉLVEZETVÁGY bűne /Ádám és Éva/
2. bűn: IRIGYSÉG és GYILKOSSÁG bűne /Káin/
3. bűn: BÁLVÁNYIMÁDÁS bűne /Enos és társai/
4. bűn: KEGYETLENSÉG és MÉLTATLANSÁG bűne /Noé ideje/
5. bűn: IGAZSÁGTALANSÁG bűne /Ámráfel király/
6. bűn: DICSVÁGY bűne /Nimród király/
7. bűn: bűn a CSALÁDI B OLDOSÁG ellen

A hét kör mindegyike vagy magában hordozza a főbűnök kiteljesedésének lehetőségét, vagy kapcsolatban van azokkal. Rufus, a szépség körének reprezentánusa szerelmes, de "szerelme ... beteg gyökerű. Ő nem feleséget akar venni magának, a törvény szerint, hanem

a szépséget akarja, a megfoghatatlant a megfoghatóban ... Ráchel teste nyulánk és mégis gömbölyű. A nyulánkság, a felfelé törekvés és a gömbölyűség, az önmagába való visszahajlás ellentéte teremti tökéletes formává, s ez kergeti Rufust, ... így nézi, az ellentéteknek ezt a játékát szeretné látni a saját testében is, ha nem fedi ruha ..." /NÁDAS, 110/. Rufust tehát a szépség és az arányok tulságos szeretete az élvezetvágy bűnébe csalta.

Az értelem és a sok esetben vele együtt járó érvényesülés gyakran szül maga köré irigységet. Így függ össze a második kör a második bűnnel. Az értelem köre Chasz dai ibn Sapruté. Ő "az anya viselősségének hetedik hónapjában született, s megmaradt. Hét foga volt, hét száz haja, s olyan nagy feje, amikor szülte, az anya belehalt. Hétéves korában Chasz dai hét élő nyelven beszélt. Tizennégy /2.7/ éves korában Chasz dai hét nyelven verset írt ... És huszonegy /3.7/ évesen, teste még szőrtelen, furcsa betegségeikkel már öt keresték a keresztények, a zsidók, vizigótok és arabok ... Az értelem körében a hetes szám titka megjelent! Ahogy hét föld van, hét ég, úgy az értelem körében minden a hetes szám uralma alatt történik majd velük" /NÁDAS, 154-155/. A hetes szám a totalitás jelképe a zsidó számmisztikában. Két olyan

szám összegzéséből adódik, amelyek maguk is különleges jelentéssel bírnak: 3 + 4. A hármas szám az isteni-szellemi-lelki dimenziókat jelenti, míg a négyes az emberi-testi-fizikai jellegeket. A test és lélek ilyen egységéből adódik az a totalitás, ami az értelem körében oly nagy jelentőséggel bír. A nagypapa megfogalmazása szerint: "Jól jegyezd meg! Nem test és nem lélek, de lélek is, test is. Az ártatlanságban keresendő Isten tekintete és nem a gögben és nem az alázatban"

/NÁDAS, 50/.

Chaszdaí ibn Saprut dedunokáját, Józsefet "már fojtogatta a rengeteg tudás. Azzal szórakoztatta magát és talpnyaló udvarát, hogy készakarva értelmetlen rendeleket adott. Például ilyen: Minden kék szemű polgár előre köszöntse a fekete szeműt, oly módon, hogy terpeszbe áll, és a fenekét mutatja neki! Vagy ilyen: Minden paraszt és parasztnő kóstolja meg a földet, mielőtt magot vet bele és ha az izetlennek találta, sózza meg! De Józsefnek még ez sem volt elég. Ha könyvei között már fáradtnak érezte magát, meztelenre vetkezett, mert azt mondta, másként nem látja, nem hiszi, nem érzi, hogy teste van; s ha ő meztelen, akkor szóljon a kisharang, a palotában mindenki más is járjon úgy, ruhátlanul ..." /NÁDAS, 161/. József megízeltte az uralkodást és kéjesnek találta azt. Nagy bűne, hogy nem népe boldogulásának, országa gyarapodásának szentelte hatalmát, hanem saját személye istenítésének szolgálatába állította. Így függ össze a harmadik kör /a hatalom köre/

és a harmadik főbűn /a bálványimádás bűne/.

A negyedik kör a szenvedésé, mely ok-okozati viszonyban áll a kegyetlenség és méltatlanság bűnével.

A ravaszság és harciasság, tehát az ötödik kört jelölő fogalmak és az igazságtalanság, az ötödik főbűn, egy tőről fakadt édestestvérek.

A csendes békeség és a dicsvágy úgy rendelődik egymás mellé, ahogy a bibliai szövegben a megalázkodás és az Istentől való felmagasztalás /LUKÁCS, 14. 11./.

A pusztulás és a családi boldogtalanság közötti összefüggés egészen nyilvánvaló. Mindenfajta megsemmisülés a legközvetlenebb közösséget érinti legtragikusabban. A halál tehát a család boldogságát fertőzi meg.

Visszatérve az eredeti gondolatmenethez, megállapítható, hogy az élet értelme, a boldogság és Krisztus megtalálására tett kísérletek mindegyike eleve kudarcra van ítélve, hiszen a körök bűntől fertőzöttek, s a bűnnek büntetést kell vonnia maga után. A zsidóság büntetése pedig szükségszerű, hogy beteljesedhessék a jézusi átok: az örökös, reménytelen keresés.

Figyeljük meg, hogy mennyire hasonlít ez az Újszövetséghez kapcsolódó /bolygó zsidó/ monda hármas tagozódásában az Ótestamentumból vett három pecsét históriájához:

I. "Miért választotta éppen Áront papjául az Isten?
... Száz, kétszáz, talán négyszáz évvel előbb, amikor még Áron hol volt? ott a magyarázat; és nem másutt,

mint Lea száján. Amikor Lea ... másodszor esett teherbe Jákobtól, annak az éjnek a reggelén örömeben így kiáltott: Meghallgatott az Ur! És megszülve fiát, nevezte az ő nevét Simeonnak, ami ugyanazt jelenti: meghallgatás. Ahogy a fiut az Ur adta Lea ölébe, úgy a nevet is ő adta Lea szájára. És ez az első pecsét" /NÁDAS, 101/.

II. "És ha valaki feltöri a név pecsétjét",

"mint Lea második fia" mint cirénei Simon
akik süketségükben nem hallották az Urat,
akik nem fogadták be a világosságot,

"Lea fia borzalmas, véres bosszút állt Sikkem lakóin, amikor azok megbecstelenítették Dianát. Ártatlanokon állt bosszút, hiszen a bűnösök elfutottak."
Cirénei Simon nem ismerte fel Krisztus keresztségének súlyában a figyelmeztetést, csak szörnyű megaláztatást érzett.

Ez mindkettő bűn! "És a bünt átokkal torolta az Ur - emlékezzenek!"

"És Simont és az ő nemzetségét szolgálásra adta, saját testvéreinek kezére;"
És Simont és az ő nemzetségét szüntelen és reménytelen kereséssel sújtotta, és állandó üldöztetéssel sulyosbitotta terhét.

Ez a második pecsét.

III. "Igy lettek a Simonok szolgák, ha Isten szolgálói is."
Igy lettek a Simonok üldözöttek, de Jézus kereséséért vállalták a szenvedést.

Ez a harmadik pecsét. /NÁDAS, 102/

Lépünk azonban tovább a számok világában!

Nádas Péter regénye tíz fejezetre tagolódik. Ebből a tíz fejezetből három a historikus-biblikus-mitikus, ugynevezett "családregény"-re épül; a fennmaradó hét viszont egy adott történelmi kor - a személyi kultusz komplex világát igyekszik bemutatni egy tíz éves forma gyermek szemüvegén keresztül. Az előző rész hőmpölygő és sodró linearitása jól elkülöníthető az ötvenes évek bemutatására választott asszociatív szimultaneizmustól. Ez nem jelent azonban törést a regény egységében, hiszen a két - látszólag ellentmondásos - rész között több összefüggés feszül, mint amennyire gondolnánk.

A gyermek világát rajzoló hét fejezetben hét szereplőt /illetve szereplő-csoportot/ sorakoztat fel Nádas Péter. Az előzmények után talán már meg sem lepdünk azon, hogy a hét szereplő behelyezhető a családregevényen végigvonuló hét körbe, valamint /mivel a bűnök és körök összefüggenek/ a bűnök megszállottai vagy áldozatai.

Az apa súlyosabbnál súlyosabb bűnök sorozatát követi el családja boldogsága ellen. Feltétlen és éppen ezért meggondolatlan elvhűsége miatt durva szökváltásokba bonyolódik apjával, végül halálba kergeti. Közvetve őt terheli anyja halála is, aminek következménye, hogy egyetlen gyermeke otthontalanságra kárhoztatott. Ezzel még nincs vége: politikai szemellenzősségével magamagát is sikerül megsemmisítenie, s ezzel egyik napról a másikra "rákosista" intézeti árvát csinál kisfiából. Az apa tehát a pusztulás meg-személyesítője. /7. kör - 7. főbűn./ Ezt látszik igazolni az egyetlen mese is, amit elmond a regény folyamán.

A mese a csizmákról, "akik lassan megöregedtek. Kirepedeztek, megbüdösödtek. Kidobták őket a szemétre. Az egyiket bal felé, a másikat jobb felé" /NÁDAS, 19/.

A nagypapa az értelmet jelenti mind Simon Péter, mind pedig az olvasó számára. Nem elég, hogy megalapozott általános műveltséggel rendelkezik: tájékozott a történelemben, otthonosan mozog a zsidó mitológiában és a Biblia világában egyaránt, némiképp jártas a filozófiában: Hegelt, Brunót, Spinozát olvas, a halboncolásakor pedig biológiai és anatómiai ismereteiről tesz tanubizonyosságot; mindez nem elég: a nagypapa önálló gondolkodásra, logikus továbbgondolásra is képes. "Akkor én még nem tudhattam - mondja a nagypapa -, azért jövök világra, hogy a törvényt beteljesítsem, a végzetet, s így vezessem vissza a nagy folyót oda, ahonnan kétezer évvel ezelőtt elindult kanyarogni a világba szerteszét. Csak egyetlen szót kell kimondanom, amit nem mondhatnék, Jézus. Egyszer, ezeröttszázkilencvennyolcban így kiáltott fel egy ősd Budán: haljunk meg, hogy megmeneküljünk! Ez lett az én jelmondatom... Megölni mindent, ami még megmaradt, hogy élhessünk tovább! Megölni, hogy mindez halott mitosz legyen. Hiszen megváltó született és nem vették észre" /NÁDAS, 99-100/. Mit is jelent ez? Térjünk vissza az Ahaszvérusmondához, hogy követhessük a nagyapa gondolatmenetét!

A monda először a középkori Angliában tűnt fel, a hagyomány szerint keleti eredetű. Története Krisztus szenvedéseivel függ össze. Amikor Pilátustól kikísérték, az ajtónálló Kartophilus hátra ütötte és gunyosan így szólt hozzá: "Menj, Jézus, menj, siess már, mit késeel?" Az visszafordult hozzá: "Én megyek, te azonban várj, míg ismét visszatérek." Kartophilus ma is várja a visszatérést. Ha a századik évet eléri, álomba merül és fiatalon ébre.

A monda ujkori változata lényegében e történettel azonos, de szereplőjének neve már Ahasvérus, jeruzsálemi varga, kinek háza előtt haladt el Krisztus, és meg akart pihenni. A varga siettette. A válasz ekkor így hangzott: "Én itt állani és megpihenni akarok, neked azonban menned kell egészen az ítélet napjáig."

Goethénél a válasz a következő: "Addig vándorolsz a földön, míg ebben az alakban meg nem látsz."

Quinet így fogalmaz: "Olyan ember leszel, aki nem hal meg soha ... Menni fogsz ... országról országra, de sosem éred el Kálváriádat." /HEINRICH/

Nádas Péternél cirénei Simon játsza el Ahasvérus szerepét, és a szavakba öntött párbeszéd elmarad. Simon "egy pillanatra, míg valahová taszítják, lökik, látja a középső meztelen / = KRISZTUS / szemét; nem a szemet, csak a pillantás fényét rögzíti; ... néha felsejlik ennek a pillantásnak a fénye, de nem érti a fényét; ... sötétsége a fényt nem tudja befogadni, pedig a fény a sötétségben világít; abba kéne kapasz-

kodnia, abba a fénybe, de ő nem érti és világosságért imádkozik az Urhoz, de közben nem veszi észre a fényt, annak a tekintetnek a fényét, amit az Ur elküldött" /NÁDAS, 115-116/.

Az analógia nyilvánvaló, s nyilvánvaló a regényben ki nem mondott átok is, amit a nagypapa életével szerene beteljesíteni, megváltani. A nagypapa az egyetlen, aki felismeri, hogy - mivel a zsidóság örök életre kárhozott - az örök bolyongás átkát csak egyféleképpen lehet feloldani, mégpedig a vér tudatos és módszeres felszámolásával. A vér elenyészésével elenyészik az átok is: a halál egyenlő az újjászületéssel! "Ezért jöttem én! ... Meghalni, hogy megmeneküljünk! Ezért jöttem én, beteljesíteni az átkot, a végső pusztulást. Ezért vettem én keresztény nőbe a magomat és megosztottam a vért; de az apád zsidó nőt vett magának, és így elvesztegette benned, amit én nyertem, a te véred így felerészben megint csak zsidó; de te is keresztény vért veszel magadnak, és elenyészik a vér! Ezt beteljesíteni, ezért jöttem én! Megölni, hogy élhessen" /NÁDAS, 100-101/.

A nagymama minderről nem vesz tudomást. Életének két értelmet adó pólusa: a család és Isten. Csendesen, szeretetben, sorsával megbékélve végzi mindennapi munkáját, mert tudja: "Aki magát felmagasztalja, megaláztatik; és aki magát megalázza, felmagasztaltatik" /LUKÁCS, 14.11./. Lelki harmóniáját a földi élet

csendes békéje és a tulvilági dicsvágy egyenlege határozza meg /6. kör - 6. főbün/. A nagymama is mond egy mesét, ami ugyanugy adalék lehet a jelleme megértéséhez, mint az apa meséje, vagy Gáboré, mint később látni fogjuk. A keresztény legenda egy szegény lány és egy ifju herceg szerelméről szól. Genaévának sok igazságtalanságot kellett elviselnie, de gyermekét minden megpróbáltatás ellenére is szerető gondossággal nevelte és nem költözött szívébe sem harag, sem bosszúvágy.

Egy szép napon a vadászó herceg és az erdőben, az állatok között éldegélő lány összetalálkoztak. Genaéva "lelkét éppen akkor oldották el a földről az angyalok; s hiába sirt a herceg, Genaéva lelke a mennybe ment és már csak annyit mondhatott: Neveld föl! Az a kisgyermek a te fiad!" /NÁDAS, 202/. Genaéva nemcsak a mese főhőse, de a nagymama példaképe is. Földi szenvedéseierért és békességéért a tulvilágon boldogság és dicsőség a jutalma. Így képzei a nagymama saját életének és halálának is összefüggéseit.

Frigyes bácsi ideológiája a ravaszágra épül /5. kör/. Álláspontjára az arany középszernek az a fajta tartózkodása, az a középponti pártatlanság jellemző, ahonnan - adott körülmények között - bármerre el lehet mozdulni. "Nem tudom, kedvesem, hogy létezik-e valami, amiről mi emberek komolyan beszél-

hetünk? ... Tévedés? Milyen igazsághoz viszonyíthatod? Tévedés lenne az egész életed? Eszmék? Az eszme csak célhoz irányozható. De ki tudja a célokat? Isten? Te mondd, kedvesem, nem én, hogy tévedés. Eszme és tévedés, cél és igazság - ezek a francia négyes párjai. Könnyedén lejtik a táncukat. Ha szereted eszméidet, a kétely is legyen a tiéd. Én nem kételkedem, mert eszméim sincsenek, s eszméim azért sincsenek, mert nem látok célokat, s mert célok sincsenek, nem tudom, semmit nem tudok, Istenre bízom magam" /NÁDAS, 132-133/.

A szomszéd család tagjai: Gábor, Éva és az anyjuk a szépség körébe tartoznak. Simon Péter számára főleg a homlokuk szépsége a megfogalmazható, a többit csak érzi: jó volt olyannak "elképzelni magam, mint amilyen az anyjuk, aki meztelenül átsétált egyszer a szobán és egyáltalán nem szégyellte magát. Ha ő lenne az anyám, akkor olyan homlokom lehetne, mint Gábornak ... Szerettem volna, ha nekem is ilyen homlokom lett volna, de az én homlokomba mélyen belenőtt a haj, s ezt szégyelltem" /NÁDAS, 19, 14/. Ha azonban a gyerekek erotikus játékaire, a kétszer is előforduló meztelenségre /egyszer Éva, egyszer az anyjuk esetében/, az autóval rendelkező "pasas"-ra gondolunk, aki este jött az anyjukért, rögtön kitűnik a szépség mögött az élvezetvágy bűne is. Legtömörebben és legfájóbban Csider fogalmazza meg az igazságot: "Az a nő pedig azért nem ment el, azért maradt itt, mert egy bűdös kurva" /NÁDAS, 79/. Ide tartozik a harmadik mese. Gábor

nagyon is egyértelműen obszcén meséje a szép Kleopátráról és a kígyóról, aki "felmászott a Kleopátrára. Végigmászott a hasán és felkapaszkodott a cicijére, jól megnézett mindent ... Mászkaált, mászkaált a Kleopátrán és addig mászkaált, míg be nem mászott a lukába. De nem tudott kimászni, stb. ..." /NÁDAS, 20-21/,
1. kör - 1. főbűn/.

A harmadik kör és a harmadik bűn reprezentánsa az intézet. "A nevelőintézet ellenőrzött és manipulált Háza és ellenőrzött és manipulált kertje tanítja meg /Simon Pétert/ az Antikrisztus igazságára: itt nincs többé történet, regény, csak előírt hallgatás vagy előírt szöveg és nincs többé család, csak előírt közösség. Ahol immár a Judások sem tudnak érvényesülni, még az árulás is elveszti értelmét. Csak erőszak van és felejtés. A legkisebb rokonszenv-megnyilvánulást is üldözik az egyének között, szeretni csak azt kell és szabad, aki megaláz" /SZÖRÉNYI, 57/. Jellemző, hogy az intézetiék személyéhez nem kapcsolódik mese. Nem is kapcsolódhat, hiszen nincsenek érzelmek, nincs szabadság sem, nincs más, csak közömbösség és terror.

Már csak egy kör és egyetlen személy van hátra. A szenvedés köre Simon Péteré. Simon Péter meséjére is a szenvedés nyomja rá a bélyegét: a középpontban egy különleges kert van, tele csodálatosabbnál csodálatosabb fákkal. Az egyik fa "hajló ágának végén volt egy levél ... különleges. Megmozdul, bólogat. Mintha

mondana valamit, amit mi nem értünk ... A leveleknek külön beszéde van, de azt csak egy varázssitaltól lehet megtanulni ... a levél szólt hozzánk, ... De nem értettük. El kell innen menni, és meg kell keresni azt a varázssitalt. Ha értettük volna, ott maradhatunk volna a kertben, s élhattünk volna, míg meg nem halunk" /NÁDAS, 22/. Az idézet a paradicsomi kiűzetést juttatja akaratlanul is az eszünkbe = szenvedés. Tehát a szenvedés köre Simon Péteré: ő az egyetlen túlélője a körülötte zajló nagyszabású pusztulásnak. És mindig a túlélőké a szenvedés. De azt nem mondhatjuk, hogy a családregénynek vége van, hiszen a tizéves kisfiú él. Él, és minden reményünk meg lehet arra, hogy életben is marad. Simon Péternek hívják - és talán nem véletlenül. Távoli rokona és névrokona annak a Péter apostolnak, akinek neve annyit tesz mint Kőszikla, akire építeni lehet. Nincs is más kiút. A nagypapa által megjövendőlt pusztulás bekövetkezett, ha nem is egészen oly módon, ahogy ő azt elképzelte. A személyi kultusz idejére a nagypapa tudatában létező, tudatosan szervezett, teljes rendszert alkotó mitológikus filozófiát, vagy filozófikus mitológiát a teljes nihil és eszménytelenség váltotta fel. Az elmélet magasabb szintű helyét a gyakorlat foglalta el, a gondolkodásnak még a lehetőségét is kiszorította a gépies, rutinszerű szófogadás. Ebből a szituációból azonban már lefelé nem vezet ut.

Csak fölfelé. Ennél rosszabb már nem jöhet.

Hogy mondta a nagypapa? "Megölni mindent, ami még megmaradt, hogy élhessünk tovább!" Igen. Mert a továbblépés, az újakezdés első feltétele az eddig létező pusztulása. Fordítva is igaz: minden pusztulás egyben megtisztulást is jelent, mert újakezdésnek, újjászületésnek kell követnie. Erre a ciklikusságra épül az egész történelem, a jelképes családregeény is. Ezt tekinthetjük a regény példázataiból kibontakozó tanulságnak is.

FÜGGELÉK:

Körök	Szereplők	Mesék	Bűnök
1. SZÉPSÉG	CÁBOR, ÉVA, AZ ANYJUK	KLEOPÁTRA	ÉLVEZETVÁGY
2. ÉRTELEM	NAGYAPA	MITOSZ	IRIGYSÉG /GYILKOSSÁG/
3. HATALOM	INTÉZET	∅	BÁLVÁNYIMÁDÁS
4. SZENVEDÉS	SIMON PÉTER	MOZGÓ LEVÉL	KEGYETLENSÉG, MÉLTATLANSÁG
5. RAVASZSÁG, HARCIASSÁG	FRIGYES BÁCSI	∅	IGAZSÁGTA- LANSÁG
6. CSENDES BÉKESSÉG	NAGYMAMA	LEGENDA	DICSVÁGY
7. PUSZTULÁS	AZ APA	CSIZMÁK	BŰN A CSALÁDI BOLDOGSÁG ELLEN

IRODALOM:

- GÖRÖMBEI András: A gyerekkor: rejtett válasz a sematizmusra. Beszélgetés N.P.-rel. ALFÖLD, 1977. 7. sz. pp. 43-48.
- HEINRICH Gusztáv: A bolygó zsidó mondája
Bp, 1920. Olcsó Könyvtár 1947-1952. sz.
- NÁDAS Péter: Egy családregény vége /regény/
Bp, 1977. /Szépirodalmi Könyvkiadó/
- SZEKRÉNYESY Julia: Beszélgetés fiatal írókkal:
Nádas Péter ÉLET és IRODALOM, 1972. 9. sz. p.7.
- Szent Biblia /ford.: KÁROLI Gáspár/
Bp, 1970.
- SZÖRÉNYI László: Nádas Péter /Pályakép/
MOZGÓ VILÁG, 1978. 1. sz. pp. 53-58.